

VISIÓ DEL MÓN QUE OFEREIXEN ELS LLIBRES DE LECTURA (1905-1909) DEL P. JOSEP GUAÑABENS

El P. Josep Guañabens va ser el meu mestre a Caldes de Montbuí en el curs 1941-42 a la classe tercera, segons dèiem aleshores. Vaig tenir la sensació de trobar-me davant d'un bon mestre. Els anys ja li pesaven, però feia aprendre, era exigent, fins i tot ens va proposar exercicis —com investigacions pels carrers— d'aquells que, anys més tard, varen semblar una novetat (1). Va tenir-me una certa preferència —perquè jo havia ja manifestat la intenció d'entrar a l'Escola Pia— i em demanà diverses vegades que l'acompanyés a passeig: aquestes passejades es convertien sovint en ensenyaments ocasionals sobre objectes, plantes, animals, masos amb què topàvem; havia viatjat força i tenia un bon repertori d'anècdotes.

Amb aquesta comunicació voldria refrescar la memòria col·lectiva d'aquest mestre i innovador pedagògic.

El P. Josep Guañabens i Maspons (2) fou un innovador en la pedagogia a primer del segle XX. Nasqué a Mataró el 3 de desembre de 1877 i morí a Alella el 6 d'abril de 1957; després dels estudis primaris a Santa Anna, del noviciat a l'Escola Pia de Moià i dels estudis aleshores acostumats a l'Orde, l'any 1899 fou destinat al col·legi de Sant Antoni de Barcelona, on se li encarregà la classe de pàrvuls. Introduí modificacions en els mètodes tradicionals que s'havien seguit a l'Escola Pia en l'ensenyament de la lectura i l'escriptura; ara no vull analitzar-ho, sinó que el meu intent va per un altre camí. Destaco només que ell, juntament amb un altre escolapi, el P. Lluís Falguera (3), idearen els jocs acompanyats de música, gimnàstica o psicomotricitat (4).

Va escriure, entre altres obres, una sèrie graduada de llibres de lectura per a infants: *Letras* (1904), *La Infancia* (1905), *La Niñez* (1906), *La Adolescencia* (1907) i *La Juventud* (1908). El gruix dels textos era en castellà però al final hi anava un plec bilingüe (català i castellà) amb algunes normes per a la lectura i escriptura del català. Aquests llibres tingueren molta difusió i diverses edicions (algun ultrapassà les 10 edicions) (5).

* * *

El tema concret de la meua comunicació voldria ser una anàlisi del *món* que els llibres del P. Guañabens oferien al noi. La lectura era en les classes de primària una tasca molt repetitiva i, per tant, les idees anaven penetrant dia rera dia en

l'infant sense ni adonar-se'n; com la gota d'aigua que cau rítmicament sobre una pedra i la va desgastant. Per això escollir el llibre de lectura era sempre una de les preocupacions dels mestres i pedagogs; darrera d'una tècnica i d'un aprenentatge hi ha una qüestió que podríem anomenar ideològica i de continguts.

En una altra ocasió vaig fer una anàlisi semblant del llibre que durant la segona meitat del segle XIX va usar-se als col·legis escolapis de Catalunya i es tractava de *Nuevas Lecciones escogidas*... basades en el llibre *Lecciones escogidas* que a principis del segle XIX havia escrit a Madrid el P. Pascual Suárez; des de 1880, aproximadament, va anar quedant desfasat i hom buscà un substitut que no reeixí fins a l'obra del P. Guafabens.

Centrem-nos en alguns punts (6) dels llibres del P. Guafabens:

1. La família.

En cada un dels llibres es parla dels membres que integren la família; en *La Infancia* insisteix més en el rol de la mare com a receptora, la dona de casa, la persona a qui cal acudir i explicar tots els problemes; hi ha nens i nenes que conviuen i tenen coses i tasques diferents; el paper de l'avi és el d'atendre els petits, portant-los a passeig, introduint-los i instruint-los en les coses que veuen. Ja a *La Niñez* hom mostra la tasca del pare com el responsable del manteniment de la família, la persona que treballa fora de la llar, explica al noi l'organització del treball.

La tasca que el nen té des del primer moment dintre de la família es la de resar, menjar, dormir. Però aviat s'insinua que també ha d'aportar quelcom al conjunt; la primera cosa que cal fer és estudiar per preparar-se de cara al futur; en algunes lectures es mostra com triomfa a la vida i als negocis aquell que ha estudiat de petit; no es pot ser gandul. És un desastre per a la persona, per a la família i per a la societat.

2. La societat.

L'avi porta el nen a passeig i es troba amb una societat diferent de la familiar; el nen descobreix altres situacions: l'home que feia ballar la mona, el pobre que demana almoïna, etc. A les lectures, hi apareixen nobles, rics, pobres amb necessitats, etc.

S'hi mostren oficis: flequer, ferrer, fuster, botiguer... Durant els dies d'estiu, el nen descobreix el camp, l'agricultura... Es parla del negoci familiar que cal continuar, de la banca on podrà anar a treballar. En una carta del llibre *La Adolescencia* el remitent explica una visita que han fet alumnes de l'escola, a una fàbrica d'adobs d'Igualada. Sembla que hi hagi tres grups socials: un de superior respecte al lector format per nobles, molt rics; un segon grup, per sota, format pels treballadors industrials i els oficis; i un tercer, intermedi, compost

d'una classe benestant a la qual pertany l'interessat i que en certa manera és un equilibri i on cal quedar-se. A *La Adolescencia* llegim: *Un día seréis administradores o negociantes, labradores, soldados u operarios...* (p. 148). L'últim ofici esmentat no sembla pas referir-se al món de l'obrer industrial que sempre es pinta com a desgràcia, misèria. En aquest mateix llibre es relata l'accident d'un treballador i com les famílies obreres viuen malament del jornal.

No s'expliquen ni les causes de les desigualtats, ni es proposen intents de solució. La conclusió que hom podria treure'n és que cal admetre la situació; el món és així i l'únic que podem fer és ajudar els necessitats amb almoines, amb caritat; i treballar per no caure-hi.

A *La Juventud*, una lectura explica el que en diríem avui el currículum d'un noi que comença com a trinxeraire (*golfillo*), però té la sort d'anar a parar a un asil on li ensenyen un ofici que li permet situar-se i guanyar-se la vida; així esdevé feliç i ric: és la redempció pel treball.

A *La Niñez* (el lector encara és petit), s'adverteix que el pobre i el necessitat són bones persones i per això cal ajudar-los amb caritat; no confon, doncs, mal amb misèria o pobresa.

Els contes o anècdotes que el nen o jove llegeix en els llibres del P. Guañabens, són del que en diríem roses, és a dir, que sempre acaben bé (com a les novel·les d'en Josep M. Folch i Torres), la qual cosa vol dir que en el món —i en qui l'explica— hi ha esperança, fe en un món millor on es poden superar els mals presents.

3. La natura.

En cada un dels llibres trobem infinitat d'al·lusions a la natura, des dels animals domèstics que l'infant troba a la pròpia llar (llibre de *La Niñez*), a la sal, els volcans, els terratrèmols, el mar, el cel estrellat, la lluna, els peixos, els mosquits, les aranyes i els ocells, la pròpia sang que corre per les nostres venes, les ungles, etc. (en el llibre *La Adolescencia*), fins les abelles, els cucs de seda, el ferro, el vidre, el tren (que trobem en *La Juventud*).

Sempre el món és presentat com una cosa bella, digna d'admirar-se i contemplar-se; l'avi ja havia ensenyat al nen petit (en el llibre *La Infancia*) que tot era obra de Déu i per això era bo i bonic; però també advertia l'avi que en el món hi ha mal, que caldrà conèixer i evitar.

4. La religió.

A diferència dels llibres de lectura anteriors, en els del P. Guañabens no hi ha cap oració ni cap pàgina de catecisme en sentit estricte. En cada un dels llibres es parla de Déu i de la religió, això sí, però com d'un tema més.

Als més petits (en el llibre *La Infancia*), presenta Déu com a Creador —tal com dèiem al final de l'apartat anterior—; Jesús és un infant, com el nen que ho llegeix; Maria és la mare que té cura de Jesús i de tots els homes, funció similar a la que té la mare a casa; l'Església és un lloc d'acolliment de tots els creients, similar a la pròpia llar; l'Àngel de la Guarda és el company que sempre vetlla per l'infant.

En els altres llibres, la intenció del P. Guàñabens s'encamina a la formació religiosa del noi; per això utilitza els exemples que ofereix la Bíblia, sobretot de personatges i d'infants; també els exemples dels sants. Presenta al noi el camí que altres ja han seguit i que els ha portat a ser feliços a la terra i aconseguir finalment la salvació: només cal anar per la mateixa senda.

Crec que un dels mèrits dels llibres del P. Guàñabens (ultra l'aspecte pedagògic que no tracto) va ser el fet de saber adonar-se que el món en què es vivia ja no era el món sagrat i cristià de mig segle enrera, com altres llibres de finals de segle XIX havien encara desconegut; no és tot religió ara per al P. Guàñabens; la ciència, la natura, el món de la indústria, del treball i de l'economia són obres de Déu però segueixen el seu propi camí i no s'han de confondre. És un començament de secularització.

Una altra diferència amb els llibres anteriors és la manca de moralització que els impregnava; els que ara estudiem no en parlen directament i les úniques referències que hi trobem són les de la caritat envers els necessitats i la lluita contra la misèria. De totes maneres, cada exemple, cada lliçó no és altra cosa que una proposta moral, però amb la diferència que el lector rep l'oferta, no la imposició de com ha de comportar-se.

5. Catalunya.

En els llibres del P. Guàñabens no hi ha cap referència a la societat política: autoritats com alcaldes, governadors, govern, ministres, rei o república; ni institucions com el poder judicial, policia, exèrcit. Deixo aquí la constatació sense entrar en suposicions o comentaris de les possibles raons que l'escolapi podia tenir per ometre tals coses. Tal vegada responia a la indiferència que el català ha anat tenint de l'autoritat que considera com a pròpia dels qui han vingut de fora (excepte en el cas dels ajuntaments).

En el llibre *La Niñez* diu que la pàtria és la *terra natal*; a primers de segle XX eren pocs encara els immigrants a Catalunya i, per tant, podia considerar-se que tothom havia nascut aquí.

En els llibres següents —*La Adolescencia* i *La Juventud*— no fa explicacions patriòtiques sinó que presenta exemples o fets que han configurat el nostre passat o present (Guifré el Pelós, la unió catalano-aragonesa, Jaume I, Colom a

Barcelona, batalla del Bruc, batalla de Castillejos [en la qual es distingí el general Joan Prim]), el temple de la Sagrada Família, el Pi de Formentor...). El fulletó annex a cada volum amb les lectures en català i castellà mostra bé la intenció de la formació dels nois en la llengua pròpia tot i no poder-se fer oficialment i en exclusiva.

CONCLUSIONS.

Els mèrits i valors pedagògics dels llibres del P. Guafabens merescueren les múltiples edicions i els anys d'ús de què gaudiren. Com a punts destacables en la configuració del món que ofereixen a l'infant assenyalo els següents com a resum final:

Com a aspectes negatius ja indicava abans que no presenta el món polític. Podríem afegir-hi que tampoc no hi ha referència a una educació en l'aspecte econòmic (cosa que es feia als col·legis escolapis amb el banc de l'aplicació), és a dir, en el valor del diner, despeses, etc.; exceptuem la caritat en què manta vegades s'insisteix.

La visió del món industrial és fragmentari i del tot insuficient; no dóna una visió de la realitat. La misèria de l'obrer és presentada com un mal i no com una conseqüència d'una situació d'injustícia; el concepte de justícia (o injustícia) no hi és explicitat i per això el conjunt dóna la sensació d'un món feliç, que es viu en una bassa d'oli.

El P. Guafabens creu en la força de l'exemple i per això l'utilitza per educar tant en la formació religiosa com en la patriòtica, com en tot el conjunt de contes i anècdotes que porten una força educativa i moral.

Crec que és un valor molt positiu dels llibres del P. Guafabens, com indicava abans, la secularització que hom hi troba.

Algunes de les lectures de qualsevol dels llibres podria utilitzar-se per a una classe de ciències o centres d'interès; l'abundància de temes sobre la naturalesa indica que aquesta no era una temàtica exclusiva de l'ensenyament anarquista. I em recorda les passejades que havia fet amb el mestre i aquelles lliçons ocasionals que em donava.

Joan Florensa i Parés

NOTES.

- 1.- FLORENSA, Joan. *Col·legi Font de l'Escola Pia de Caldes de Montbú 1909-1984*. Barcelona, 1984; p. 38.
- 2.- *Diccionario Enciclopédico Escolapio*. Vol. : *Biografías de escolapios*. Salamanca, 1983; p. 278.
- 3.- *Id.*, p. 218.
- 4.- FLORENSA, Joan. *Breu història de l'Escola Pia de Sant Antoni (1815-1990)*, Barcelona 1990; p. 52.
- 5.- Tots els llibres varen publicar-se a la Impremta Elzeviriana de Barcelona.
- 6.- Un recull de treballs sobre aquest aspecte del món de l'infant i que m'ha servit de pauta per a aquesta anàlisi és el dirigit per TURIEL, Elliot. *El mundo social en la mente infantil* (Alianza Editorial, 1989).